

LONE RAHBK CHRISTENSEN

Strukturell livsformsanalys – kvinnoliv och motsatt riktade villkor

Livsformsanalys ger möjlighet att se samhället som innehållande flera kulturer (livsformer), vilka har olika perspektiv på omvärlden. Dessa olika kulturer kräver också olika villkor, menar Lone Rahbek Christensen. Att se dessa olika perspektiv och villkor, förhindrar den etnocentrism som finns såväl i vardagslivet som i forskning och politisk verksamhet.

Livsformsanalys sysslar med förhållandet att människor som lever i ett samhälle kan vara bärare av principiellt olikartade former av kultur. Med kultur avses här det som med ett teoretiskt begrepp kallas praxis.¹ Det vill säga att människor kan ha helt olika perspektiv på omvärlden.

Ett samhälle består av olika typer av praxis. Var och en har sin logiska uppbyggnad. Varje praxis skapar några produkter som de andra formerna av praxis förutsätter. På detta sätt har de olika formerna av praxis möjlighet att hämta sina nödvändiga förutsättningar från den samhälleliga helheten. Att vara en del av samhället innebär därför att man lever i en viss strukturerad praxis som kännetecknas av sina egna »mål» och »medel». Den möjliggör ett sätt att leva och har sin egen logik som låter sig beskrivas som den *begrepps värld* man har.

Livsform och dess villkor i samhället

En praxis kan vara strukturerad så att dess mål och medel fortlopande återskapar varandra: genom sina gärningar skapar man en produkt och bidrar till samhället. Dessa bidrag ger tillträde till de livsvillkor, i vidaste mening, som är nödvändiga för att man ska kunna göra sin insats på ett meningsfullt

sätt. När en praxis är uppbyggd så att den hela tiden återskapar betingelserna för sig själv kallar vi den en *livsform*. Att vara en del av samhället och att ha en kultur innebär därför att man realiserar en livsform vars praxis är uppbyggd på ett alldeles bestämt sätt och som innehåller sitt eget begreppsuniversum.

Samhälls- och kulturanalys är två sidor av samma sak eftersom de kulturella livsformerna förutsätter att vissa villkor är för handen i de omgivande samhällsstrukturerna och vice versa. Arbetet med att specificera de livsformer som det moderna samhället måste innehålla består därför i att studera ömsesidigheten i de villkor som samhället ställer till förfogande för utvecklandet av bestämda livsformer – och omvänt, vilka kulturella begrepps världar samhället måste innehålla.

Den strukturella livsformsanalysen är en teori. Ordet teori betyder här *analysredskap*. Den är utvecklad som ett instrument för att beräkna vilka samhälleliga villkor som hör ihop med vilka kulturella begrepps världar – och tvärtom. Med detta instrument kan man börja tänka politiskt: förstå vilka villkor som är i vilka livsformers intresse och hur de olika livsformerna kommer att reagera på förändringar av villkoren.

Det har varit nödvändigt att utveckla detta redskap för att komma åt den på 70-talet

vedertagna samhällsvetenskapliga föreställningen att det existerade allmän välfärd, allmän livskvalitet och allmänna livsvillkor – ja, allmänmänskliga kulturella och sociala behov. Vid en närmare analys av dessa begrepp om det allmänna visade det sig att det alltid rörde sig om en viss livsforms definition av vad som var goda villkor. I denna tankegång fanns det inget utrymme för att ett samhälle består av flera kulturella begreppsvärldar (livsformer) som kräver var sina villkor – och därför har var sina definitioner av »goda villkor». Det fanns därför inte heller utrymme för tanken att samhället faktiskt behövde det som de olika livsformerna försåg det med.²

Under det senaste decenniet har det specificerats en rad livsformer i det moderna samhället, nämligen lönearbetarlivsformen, husmorslivsformen, den karriärbundna livsformen, »baklandslivsformen»³ och den självständiga livsformen. Det har beskrivits hur deras praxis var för sig är strukturerad och visats vilka villkor de var för sig kräver.¹

I följande avsnitt koncentreras texten på två av livsformerna och deras villkor, nämligen lönearbetarlivsformen och husmorslivsformen. De två livsformerna kommer att illustreras med utdrag ur intervjuer med »Jytte» och »Laila». Avsikten är att visa hur de två livsformerna står i kontrast till varandra. Begrepp som t ex »arbete» och »familj» har helt olika innehåll i dem. Därför är det också så att de villkor som var och en av dem kräver för att kunna leva »det goda livet» står i motsats till varandra.

Jytte

Jytte jobbar heltid som icke yrkesutbildad arbetare på ett stort företag. Arbetet i sig självt, som packare, intresserar henne inte. Men arbetsplatsen erbjuder förhållandevis goda villkor eftersom arbetarna har tillkämpat sig en bra timlön och rätt att lämna arbetsplatsen när dagens arbete är utfört – oberoende av om arbetsdagen rent tidsmässigt är slut eller ej. Jytte tillhör den grupp kvinnor på arbetsplatsen som arbetar för fortsatta förbättringar av arbetsvillkoren; hon är fackligt ombud. Hon vill i synnerhet förbättra de icke yr-

kesutbildade kvinnornas villkor. Men det är svårare att engagera kvinnorna än männen i det fackliga arbetet. En del av kvinnorna uteblir från mötena trots att Jytte och de andra aktiva pressar på dem. Jytte tror att skälet till att kvinnorna uteblir från mötena är att deras män inte vill att de ska gå. Hon berättar om en av arbetskamraterna som kommer mycket sällan:

»Vi har en mycket ung flicka som är avlösare – det vill säga att egentligen är det mycket viktigt för henne att hon kommer, för avlösarna är de som får sparken först. Det har vi sagt till henne, att hon är för dum alltså, att hon finner sig i det. Men det finns det ju många, många skäl till att hon gör, va. Hon är egentligen mycket begåvad på en massa saker. Jag tror helt enkelt att nu är det någon som tycker om henne, jag tror helt enkelt att hon är litet ensam, då är det någon som tycker om henne och det gör han så mycket att hon inte får gå någonstans. Men inne hos oss – vi pratar om saken och jag tycker nog också att det blir bättre och bättre. Men det är också roligt att se en annan flicka som började precis samtidigt som jag – när hon hade gått hemma några år med sina barn – vi pratade också om detta, hon sa också själv att han aldrig hjälpte till med någonting, varken med barn eller något annat. Och det var han som hade pengar, hon tjänade ingenting själv. Men också att se henne, vad som har hänt med henne – det är jättebra, verkligen. Det kan man göra när det sträcker sig över en lång period.»

Jytte är bekymrad över den unga flickan som har dåliga arbetsvillkor som avlösare. Flickan förbättrar inte sina villkor på jobbet genom att stanna borta från fackföreningsmötena där hon kan få inflytande och lära sig sina rättigheter. Hon hålls nog kvar hemma av mannen, tänker Jytte. Att binda sig för mycket till en äkta man kan göra att man hamnar i ett dåligt läge. Jyttes andra arbetskamrat var i den situationen: hemmafru, utan egen inkomst och beroende av mannens pengar – en man som inte gjorde något hemma. Hon utvecklades senare så att hon tog sig ur den sårbara situationen.

Jytte är själv frånskild. Inte av de skäl som hennes kamrat kunde ha haft för att lämna sin man; Jytte hade egen inkomst hela tiden när hon var gift och hennes förre man är fort-

farande hennes bästa vän.

»Han är väl den som jag varit mest förälskad i och tyckt mest om, men vi var färdiga med varandra. Det tror jag alltså att man alltid blir. Vi hade på något sätt blivit färdiga med varandra och då måste det liksom hända något nytt för oss båda två.»

De bor nu i var sin trerummare på samma gata i Köpenhamn. De delar på vårdnaden av sina två gemensamma barn, en son på 9 år och en dotter på 4 år. Jytte arbetar nattskift från klockan 22 till cirka 02 – ibland längre; hon får alltid lön för 8 nattimmar, oavsett hur lång arbetstiden är. Hon arbetar några dagar i sträck och är ledig några dagar. När hon arbetar bor barnen hos henne; när hon är ledig bor de hos sin far. Barnen är alltså ensamma hemma när de sover. Förr hade hon dem när hon var ledig, men det var »skitjobbigt» därför att hon då var bunden antingen av barn eller av jobb. På dagarna är barnen i skola och på daghem. Dottern hämtas och lämnas av storebrodern. Han är på fritidshem på eftermiddagarna.

»Han är inte särskilt förtjust i det. Men han gick också hemma, det är bara ett halvår sedan han började gå på fritidshem. Då kom han hem till mig efter skolan, va – och vi blev *väldiga* ovänner, jämt. Jag *orkade* inte hitta på roliga saker med honom, om han inte hade någon att leka med hade han hemskt tråkigt, eller hur. Och då gick det ju ut över mig. Och det var synd också, det är klart att jag borde ha ryckt upp mig ibland och gått och simmat med honom, men det orkar man inte, va.»

Jytte är inte särskilt intresserad av hushållsarbete, matlagning etc. Hon handlar varje dag på en stormarknad strax före stängningsdags. Hon vill inte köpa djupfrys och bryr sig inte om extrapriser därför att djupfrys kräver planering (upptiningstiden måste räknas in) och extrapriser kräver lust att planera konsumtionen (av stora mängder av samma vara). Hon har t ex ingen frys. Hennes hushåll kostar relativt mycket.

Jytte anser att kärnfamiljen som institution inte längre har något innehåll.

Siri Derkert, "Mor och barn", teckning, 1960-tal.

»Man har bara det känslomässiga gemensamt, eller hur – särskilt när det gäller barnen. Det finns ingenting som förenar barnen och en själv på något annat sätt; vad ska man då göra när de där känslorna tar slut, då finns det inte något mer som tvingar ihop en?»

Familjelivet är inte det spännande i hennes liv. De saker som intresserar Jytte är i hög grad att förbättra de icke yrkesutbildade kvinnornas villkor. Det gör hon genom sitt fackliga engagemang på jobbet. Detta medför också att hon deltar i kurser i fackförningens regi, något som hon tycker mycket om.

De villkor som Jytte uppfattar som goda och som hon kämpar för är först och främst villkoren på arbetsplatsen. Kvinnorna ska ha en bra lön, bra arbetsförhållanden och anställningstrygghet. Arbetstiden ska vara rimlig och lönen likaså, så att man har tid och råd med fritid.

Jyttes egen fritid tillbringar hon ofta på det lokala värdshuset där hon träffar gamla och nya vänner. En gång i tiden träffade hon sin förre man som hon hade särskilda »kän-

lor» för, så att de flyttade ihop och fick två barn. Livet i kärnfamiljen i sig är inte meningen med livet för Jytte. Kärnfamiljen kan vara ramen kring ens tid utanför arbetsplatsen. Vissa förpliktelser medföljer när man har familj: barnen ska utspisas och passas. Det är ett ansvar och ett arbete som man måste dela lika med sin man. Det som gör att man utför plikterna är den känsla som Jytte kallar »förälskelse». Nu har känslorna mellan henne och hennes förre man försvunnit. Då är det faktiskt mycket lättare för dem att bo var för sig och ha två hushåll som kan fördela plikterna mot barnen mellan sig. De kan ge varandra »frihet», som hon kallar det. Då är man inte bunden av barnpassning när man är ledig.

Jämställdhet i kärnfamiljen är också viktigt för Jytte. Det är meningslöst att utföra mer hushållsarbete eller omvårdnadsarbete i familjen än mannen. Det är ett gemensamt ansvar. Man får inte bli för bunden av äktenskapet eller av den äkta mannen, så att man blir beroende av hans inkomst, då är man sårbar och kan lätt bli förtryckt. Jytte stimulerar gärna arbetskamraterna till att inse att de är förtryckta och hon stöder dem i att ta sig ur situationen. Vägen ut ur denna situation är att ha ett bra och välbetalt och säkert heltidsarbete.

Om vi analyserar Jyttes begreppsvärld med de teoretiska begreppen i den strukturella livsformsanalysen säger vi att hon är bärare av lönearbetarlivsformen. Hon lever dessutom under de villkor som är denna livsforms. De villkor som hon betraktar som goda villkor, är därför lönearbetarlivsformens villkor.¹

Begreppet lönearbetarlivsform

Det *teoretiska* begreppet »lönearbetarlivsform» betyder att praxis är strukturerad så att dess »medel» är arbete och dess »mål» är fritid – det är alltså meningsfullt att arbeta för därmed uppnår man *fri* tid, såväl ekonomiskt som mentalt. Livsformens villkor är den politiskt strukturerade arbetsmarknaden där fackföreningen har monopol på att förhandla sig fram till försäljningspriset per

tidsenhet. Den som är bärare av livsformen ställer sin tid – inklusive ett visst kunnande – till köparens förfogande. Fritiden kan (under de empiriska förhållanden vi lever under i dag) tillbringas ensam eller organiseras i ett samspel med andra människor. Denna organisation kan t ex vara en kärnfamilj. En sådan kan ingå på många olika sätt i lönearbetarlivsformens begreppsvärld. Den har inget inflytande på storleken av vederbörandes timlön.^b

Villkoret för den livsform som Jytte är bärare av, är arbetsmarknaden. Att sälja sin tid är »medel» för att uppnå fritid som är »mål». Familjelivet skulle kunna vara ramen kring »målet», fritiden, men för Jytte är det ytterligare en förpliktelse. De krav det ställer är också »medel». Först när dessa krav är tillgodosedda har hon egentlig *fritid*. Jytte går därför in för fast heltidsarbete för båda könen och lika arbetsdelning i familjen. Då bidrar man och hustru lika och får lika mycket av »målet», fritid.

Jytte arbetar av hjärtat för att ge sina medsystrar »goda villkor». Men det rör sig om »goda villkor» för lönearbetarlivsformen.

Laila

Laila är ingalunda fackligt aktiv. Hon har inte ens heltidsarbete; hon anser inte att det är viktigt att ha det. Då hon just hade gift sig men ännu inte hade några barn provade hon på heltidsarbete. Hon arbetade på ett kontor 40 timmar i veckan, men efter tre månader gick hon ner till 15 timmar i veckan.

»Det var för mycket. Men de där två dagarna i veckan – det var 15 timmar – det var utmärkt. Trots att jag inte hade några barn. Det var ingen konst att få tiden att gå. Och så blev allting gjort; och när Keld (den äkta mannen) kom hem, va, så kunde vi göra precis vad katten vi hade lust till, för det fanns ingenting som behövde göras då, va.»

Hon och Keld köpte ett nyare hus i ett samhälle varifrån Keld pendlar till en köpenhamnsk förstad där hans arbetsplats ligger. Snart fick de en son som nu är 6 år. Efter någ-

ra år slutade Laila arbeta och utbildade sig till handarbetslärare. Sedan fick hon en dotter som nu är 1 år. Sonen är i lekskola på förmiddagen, dottern hemma. Keld arbetar på dagtid som flyttkarl, Laila undervisar en kväll i veckan i klädsömnad, men med tiden vill hon gärna ha litet fler grupper.

»Men inte mer än att jag själv får bestämma, alltså. För jag står inte ut med att vara borta 40 timmar. Det har jag varit – alltså, jag provade på det en tid, och det var bara tre månader, då vi alltså – tyvärr blev av med en massa porslin därför att jag blev hysterisk då och då. Jag vill inte, va. Och Keld alltså, han är sju år äldre än jag. Han är inte direkt – inte med en sådan mor, va – uppfostrad till att, du vet – 'ja, nu tar jag hand om det här'. Alltså, han dammsuger, och han håller på, men det är inte detsamma. När det blir som en plikt är det inte bra, va.»

Laila har skaffat sig sin utbildning därför att:

»det var som att vara *oberoende* efteråt, när jag var färdig, va. Precis som jag är nu, när jag inte behöver göra något särskilt, annat än om det dyker upp något som jag vill. Men det är klart att man också kan säga att man skulle behöva litet mer pengar, va. Alltså när jag bara har en grupp – jag skulle behöva litet fler grupper, kanske tre, va. Därför att då skulle det fungera. Då hade man tillräckligt för att om det var något som man hade lust att skaffa så köpte man det. Så är det ju inte nu. Men det är en bisak.» »Om jag vinner på tipset skulle jag kunna tänka mig att köpa något nytt, det är inte det. Men jag gitter inte arbeta för det, va. Det är inte värt livet. Jag skulle också kunna tänka mig ett litet större hus, men det vill jag alltså inte heller arbeta för. Då måste jag ju också bara gå och städa – får jag mer plats får jag ju också städa mer. Då får man ju inte tid att använda det, va.»

Medan Keld är på sitt arbete sköter Laila hushållet, passar babyn och hämtar sonen mitt på dagen. Hon går ut och går med barnen och matar änder i dammen. Hushållsarbetet är hon inte så förtjust i. Hon skjuter det framför sig hela dagen. Hon vill hellre göra tillskärningsmönster till kläder åt familjen och till sin undervisning. Men hon vill helst ha hushållsarbetet gjort innan Keld kommer hem, för det uppfattar hon som sitt bidrag till familjen.

»Det var meningen från början. Det låter kanske litet gammaldags, eller hur. Jag har alltså den principen att när jag är här hemma så – det jag gör på dagarna, det ska vara som ett arbete, så att allt det husliga, inte sant – det måste ju ingå, som om jag var borta hemifrån.»

Keld arbetar och tjänar pengar till familjens försörjning. Det är hans bidrag till familjen. Mot det svarar – för Laila – hennes utförande av hushållsarbetet. *Plikterna* ska vara avklarade innan han kommer hem, för då ska de ha *trevligt*. Därför ska Keld inte göra något i hemmet av plikt. Han ska bara göra det om han har lust, annars »är det inte bra», säger hon. På det hela taget ska man inte göra något som inte är roligt och trevligt när familjen är samlad – allt det tråkiga gör Laila när Keld inte är hemma. De ska vara tillsammans när han kommer hem och göra »precis vad de har lust till».

Det går ut på att vara aktiva tillsammans på olika sätt. De odlar sina egna grönsaker. De fiskar för att skaffa fisk till frysen. De reparerar sitt eget hus och släktingarnas hus. De sitter runt ett stort bord i vardagsrummet där Laila syr kläder till familjen medan Keld målar porslin eller bygger båtmodeller med sonen. Ofta har de gäster. När de har det hör det alltid ihop med utbyte av varor och tjänster. Familjen lever nämligen på bytesekonomi. De producerar olika saker själva: kläder, grönsaker, fisk och annat som de byter mot vitvaror, modetidningar, tyger, skinn och andra tjänster etc. Hela släkten och vänkretsen är inblandade i dessa bytetransaktioner. Sonen blir mer och mer indragen i det efter hand som hans ålder medger det. När varor och tjänster byts försiggår det i form av trivsam samvaro.

På detta sätt kan Laila och Keld ha vad vi kallar en hög materiell levnadsstandard utan höga inkomster. Kontanter använder de nästan bara för amorteringar på huset, skatter, bensin, försäkringar, mejeriprodukter och skor. I stort sett allt annat produceras hemma eller skaffas bytesvägen.

För Laila är kärnfamiljen just kärnan i hennes liv. Skulle vi analysera Lailas begreppsvärld med de teoretiska begreppen i den strukturella livsformsanalysen skulle vi

Marianne Lindberg de Geer, "Untitled", målning, 1990.

säga att hon är bärare av den variant av husmorslivsformen där hushållsarbetet är »medel» och familjens samvaro är »målet». Hon är dessutom så lyckligt lottad att hon lever under de villkor som är »goda» för denna livsform.⁷

Begreppet husmorslivsform

Det *teoretiska* begreppet »husmorslivsform» innebär att »medlet» ska ligga inom det familjebegrepp som lönearbetarlivsformens familjebegrepp ger utrymme för. Denna livsform hämtar sina existensbetingelser genom en social relation till lönearbetarlivsformen – i form av att bilda en familj kring denna. Husmorslivsformens »mål» kan ligga inom familjen, men kan i någon enstaka variant också ligga utanför familjen. Utifrån det *empiriska* material som jag arbetat med det senaste de-

cenniet, verkar det som om den *teoretiska* strukturens begrepp »mål» och »medel» (i denna praxis) kan belysas med begreppen »hem» och »familj». »Hem» ska här uppfattas som uppbyggnad och underhåll av hemmet, medan »familj» ska uppfattas – när det betraktas ur husmorslivsformens perspektiv – som »att se familjen växa», »att få den att trivas», »att skapa och ha ett liv tillsammans som man lever för». Man kan säga att »familj» rör sig om att producera det immateriella fenomenet att familjemedlemmarna bildar och känner att de är en »familj».

Tänker man sig »husmor» som en självständig praxis med villkor i det familjebegrepp som lönearbetarlivsformen ger logiskt utrymme för, kan begreppen »mål» och »medel» struktureras på en rad olika sätt – som nämnts ovan. Placerar vi in begreppen »hem» och »familj» som respektive mål och

medel ser de olika varianterna av livsformens praktik ut på följande sätt:

a) »Hem» och »familj» utgör ett odelbart helt. Husmodern upplever i så fall inte hushållsarbetet som en plikt.⁸

b) Antingen är »hem» ett medel för »familj» eller också är »familj» ett medel för att skapa ett »hem». I det första fallet uppfattas hushållsarbete som en plikt och ett bra familjeliv som »belöningen». I det andra fallet är det familjemedlemmarna man har plikter mot och det spännande ligger i att inreda och vidmakthålla hemmet.⁹

c) Att vidmakthålla familj och hem kan vara medel för att få utlopp för ett intresse som ligger helt utanför familjen (ett intresse som inte är självfinansierande).¹⁰

Ska vi analysera Lailas begreppsvärld som en praxis måste vi använda variant b) exempel 1 – »hem» är medel och »familj» är mål.

Denna livsforms teoretiska villkor är familjebegreppet i lönearbetarlivsformen – återigen i en bestämd variant, nämligen den där lönearbetaren förverkligar sitt »mål» (fritid) som familjemedlem.

Livsform och villkor

Både Jytte och Laila har valts som illustrationer av vissa bestämda livsformsbegrepp där för att de inte bara är bärare av var sin livsforms begreppsvärld – de lever också under de villkor som är »goda» för just den livsformen. Det gör ju *långt ifrån* alla kvinnor – eller män.

Inledningsvis nämndes att den strukturella livsformsanalysen är ett analysredskap – ett instrument för att beräkna vilka samhälleliga villkor som hör ihop med vilka kulturella begreppsvärldar och omvänt. Det enskilda livsformsbegreppet har en alldeles bestämd plats i den struktur av sociala relationer som samhällsformationen utgör. Det är här livsformen som begrepp hämtar sina villkor, det vill säga att som teoretiska storheter hör dessa två saker, villkor och livsform, ihop. De är två utläsningar av samma förhållande.

Så hör saker och ting inte ihop i verklighetens värld. Den strukturella livsformsanaly-

sen är just ett analysredskap och inte en bild av verkligheten. Teorin berättar för oss exakt vilka villkor som måste föreligga för att en viss livsform ska kunna få sitt begrepp om »det goda livet» uppfyllt. Med den kan vi beräkna vilka villkor man kan avlägsna från – eller ge – en viss livsform, och hur detta kommer att uppfattas med den aktuella livsformens begreppsvärld.

Låt oss se på den livsform som man kan analysera Lailas begreppsvärld med. Det är den variant av husmorslivsformen där den rimliga och meningsfulla prestationen för »utlösning» av sina egna existensvillkor består i att utföra det nödvändiga hushållsarbetet för att upprätthålla en familj med ett »trivsamt» samliv. Man åtar sig denna prestation för att uppnå det familjära samlivet omkring sig. Den andra vuxna parten i familjelivet ska – i teorin – ha en lönearbetarlivsform och förverkliga sin fritid som familjemänniska. Detta uppfattas av husmorslivsformen så att lönearbetaren går ut på arbetsmarknaden för att tjäna pengar medan man själv utför hushållsarbete. Det är en rimlig fördelning. Medlet – hushållsarbetet – står i relation till målet, den familjära samvaron. Medlet är meningsfullt bara så länge målet uppnås.

Låt oss som ett tankeexperiment ändra en aning på Lailas villkor och föreställa oss att hon hade gift sig med en lönearbetare som förverkligade sitt mål i en hobby. Vederbörande (lönearbetaren) skulle betrakta familjen som en institution som utför hushållsarbete mot att bli försörjd. Lönearbetaren skulle arbeta för att tjäna pengar, lämna en del av dem till »husmodern», få hushållsarbete utfört och därmed en relativt stor mängd fritid som vederbörande t ex skulle tillbringa tillsammans med fotbollsvännerna i klubben. Kvinnan skulle i så fall inte få målet i sin praxis uppfyllt: den familjära samvaron. Därför skulle medlet inte heller upplevas som meningsfullt. »Det goda livet» skulle inte bli möjligt. Hon skulle känna sig som en serviceapparat.¹¹

Detta innebär att för Laila är en mycket »liten» variation i partners livsform väsentlig för uppfyllelsen av »det goda livet» – nämligen huruvida han under äktenskapets gång

kommer att visa sig vara familjemänniska »med stort F» eller en som betraktar familjen som ett praktiskt arrangemang och placerar sitt eget engagemang i andra sammanhang. Det betyder att uppfyllelsen av Lailas begrepp om »det goda livet» är mycket sårbar, därför att den vilar på villkor som utgörs av en enda människas praktik, nämligen den äkta mannens.

Om vi lät Jytte se på Lailas liv skulle hon anse att Laila var mycket förtryckt. Men är Laila förtryckt? Nej, inte utifrån hennes eget begrepp om »det goda livet». Laila lever faktiskt i ett symmetriskt förhållande i en alldeles speciell bemärkelse, nämligen att hon och hennes man uppfyller mål och medel i varandras begrepp om »det goda livet». Han är bärare av en lönearbetarlivsform och han förverkligar sin fritid som familjemänniska. Hon skapar denna ram, som han finansierar. För henne är målet att se denna kärnfamilj växa och frodas, därtill presterar hon hushållsarbete. Han har placerat sin fritidsutlevelse inom familjens ramar, därmed kan *hans* fritidsaktivitet uppfattas av *hennes* begreppsvärld som varande en del av själva kärnfamiljelivet.

Laila lever här och nu i denna symmetriska relation med sin man, men det behövs som sagt inga stora förändringar förrän symmetrin förvandlas till asymmetri på så sätt att bara den ena av dem får sitt mål uppfyllt. Sådana förändrade villkor skulle kunna medföra att hennes begrepp förändrades så att hon kom att uppfatta sig som leverantör av service åt honom. Ändå skulle Keld inte kunna ersättas av en påse pengar eller en check i månaden från socialbyrån eftersom hans engagemang i familjelivet tillsammans med henne är målet i hennes begrepp om »det goda livet». ¹² Han ska vara en del av familjelivet, han ska ha lust att tala om det och lust att njuta av livet tillsammans med henne och barnen.

När vi känner till strukturen i Lailas begreppsvärld och vet vilka villkor den kräver måste vi också inse att hon har rätt när hon säger att 40 timmars arbete i veckan inte är något för henne, då »blev vi av med en massa porslin».

Det finns många kvinnor, vilkas begrepps-

värld skulle kunna analyseras med begreppet husmorslivsform, som har jobb. Det kan finnas många skäl till det – meningsfulla och icke meningsfulla skäl, betraktat med husmorslivsformens begreppsvärld som utgångspunkt. Laila hade tidigare ett kontorsarbete 15 timmar i veckan. Sedan skaffade hon sig sin nya utbildning, för att bli mer »oberoende» som hon kallar det. Det är viktigt att förstå att oberoende inte betyder oberoende av Kelds inkomst utan oberoende av att behöva tillbringa 15 timmar i veckan med något som inte är meningsfullt sett ur husmorslivsformens begreppsvärld. Att undervisa andra i att sy (tex kläder till familjen eller till sig själv) är däremot meningsfullt. Denna undervisning ligger i direkt förlängning av det intresse hon har i familjelivet. Laila har nu blivit oberoende av att behöva göra något som det inte är någon mening med. ¹³

Det kan finnas många andra »meningsfulla» skäl till att ha jobb, betraktat från en husmorslivsforms begreppsvärld. Det beror på de konkreta villkoren för dess existens. En del kvinnor med denna livsform får inte sitt livsformsspecifika behov av familjesamvaro och »bobyggande» uppfyllt och söker sig då ut på arbetsmarknaden för att få »social samvaro». ¹⁴ Denna samvaro med arbetskamrater kan naturligtvis inte ersätta det verkligt meningsfulla, nämligen livet därhemma med familjen, men den kan göra saknaden mindre svår. Andra söker sig ut – fler eller färre timmar – på arbetsmarknaden alltefter var de befinner sig i kärnfamiljens livscykel. Familjen ställer ju olika krav (sett med denna livsforms ögon) beroende på om det ännu inte finns barn, om det är spädbarn, tonåringar, inga barn som bor hemma eller om det har börjat komma barnbarn. Under de perioder då hushållsarbetet inte lägger beslag på alla dagens »arbets»timmar kan husmodern söka sig ut för att fylla sin tid – de bostadsområden där man i dag har möjlighet till social samvaro på dagtid är ju mycket få. Under dessa timmar kan hon vara på en arbetsplats, gärna en där hon har möjlighet att prata med kvinnliga arbetskamrater med samma begreppsvärld – prata om barnen, om mannen, om middagsmaten etc.

Det finns också utifrån verkande skäl till

att kvinnor med husmorslivsformen »tvingas» ut för att arbeta fler timmar än de egentligen vill. Det första är att man inte längre kan räkna med att vara gift hela vuxenlivet, det vill säga att det finns en risk för skilsmässa. I så fall förlorar man både ekonomisk trygghet och det ideologiska innehållet i sitt liv. Som medelålders är det svårt att komma ut på arbetsmarknaden för att tjäna egna pengar och få samvaro med andra. Man är tvungen att kunna »stå på egna ben»; därför måste man hålla fast vid jobbet. Ett annat skäl är att priset för »den kulturellt acceptabla, genomsnittliga materiella levnadsstandard» nu-förtiden i de flesta fall kräver två personers inkomster. Det är alltså en ekonomisk utveckling och en utveckling i konsumtionsmönster som tvingar också kvinnor med en husmorslivsform ut på arbetsmarknaden. Ett sätt att undvika detta är att göra som Laila och Keld, dvs leva på hemproduktion och en smält olaglig bytesekonomi. Ett annat sätt är att »använda» social- och arbetslöshetslagstiftningen på ett annat sätt än det som var lagstiftarnas avsikt. När dessa kvinnor (med denna livsform) ska ut på arbetsmarknaden vill de gärna, som Laila, hitta ett jobb vars innehåll ligger i direkt förlängning av deras praktik i familjen. Jobbet får mycket gärna vara »något-med-människor».

Etnocentrism

Om vi lät Jytte se på Laila och hennes liv skulle hon anse att Laila är förtryckt och att hon lever ett ovärdigt liv, försörjd av en annan. Det hör naturligtvis ihop med Jyttes begreppsvärld och de villkor den kräver för att uppnå »det goda livet».

Å andra sidan skulle Laila anse att Jyttes liv är »tomt» – det är ju inget riktigt familjeliv. Detta hör ihop med – skulle Laila säga – att Jytte är en »dålig mor». ¹⁵

Bäraren av en livsform ser och tolkar omvärlden med hjälp av de begrepp som tillhör den aktuella livsformen. Det innebär att man också ser och värderar bärare av andra livsformer utifrån sina egna förutsättningar. Man tänker inte på att det finns andra livsformer som har helt andra begreppsvärldar och tan-

kegångar än ens egen och som kräver helt andra villkor. Man ser på sina medmänniskor som avarter av en själv. Man föreställer sig att de djupast sett är likadana som man själv, »innerst inne», men att deras villkor kanske inte tillåter dem att leva som man själv lever. Man förklarar kanske deras beteende med kvasipsykologiska tolkningar, som när Jytte säger om sin arbetskamrat att hon inte vill gå på fackmöten därför att hon nog är litet ensam och nu är så glad över att ha fått en man att hon inte vågar gå ifrån honom om han har något emot det. En annan möjlighet är att vi ser andras liv som uttryck för att de lever mer gammaldags än vi själva – vi är moderna, de med husmorslivsformen är gammalmodiga. ¹⁶

Inte ett enhetsperspektiv

Forskare och samhällsdebattörer är inte höjda över etnocentrismen. Också de ser naturligtvis på omvärlden genom sin egen kulturs begreppsvärld. Det tillåter två typer av förklaringar av skillnader mellan människors liv.

Somliga förklarar skillnader mellan människor genom att klassificera dem efter vilka »objektiva» villkor de lever under. *Villkoren* tillskrivs orsaken till olikheten. Tycker man att andras villkor är dåliga – enligt ens egna begrepp – försöker man ge dem bättre villkor – bättre, enligt ens egna begrepp. Människor är alltså, enligt denna tankegång, i grund och botten lika, men deras villkor kan vara olika.

Andra ägnar sig åt förhållandet att de studerade grupperna faktiskt kan ha en annan *uppfattning* om livet än man själv. Men eftersom man inte använder en förklaringsmodell som tillåter att det kan finnas olika livsformer med var sitt perspektiv på omvärlden, måste man förklara »andras» uppfattningar om livet som oriktiga, överkliga eller icke insiktsfulla. Ulrike Prokop (1981) ansåg t ex att husmödrar lever i en »imagination». Andra anser att husmödrarna inte har insett sina »reella villkor». Åter andra menar att deras »ideologi släpar efter». ¹⁷ I dessa tankegångar accepterar man alltså att olika människor önskar sig olika villkor, men att de gör

Marianne Lindberg de Geer, "Untitled", målning, 1990.

det, beror på att det är »något fel» på deras verklighetsuppfattning.

Livsformsanalys anlägger inte ett enhetsperspektiv på studiet av människan eller kvinnan. Den ger utrymme för flera uppfattningar av omvärlden. Avsikten med analysen är att kunna lokalisera hur förhållandet ser ut mellan en viss livsform och de villkor den kräver. Att gripa in och förändra livsformernas villkor tillhör det politiska livet. Men genomförandet av de beslut man fattar kan gynnas av att känna till vilka villkor de olika livsformerna kräver och hur de olika livsformerna kommer att reagera på vissa förändringar av villkoren.

Teori och empiri

Livsformsanalys är tänkt som ett redskap för att tränga igenom etnocentrismen. Den ut-

gör en struktur av teoretiska begrepp och används till att ställa frågor till empirin.

Etnocentrismen gör det svårt att se de principiella olikheterna i empirin. Från teorin vet vi att vanliga ord som »arbete» och »familj» kan ha helt olika innehåll och kräva helt olika villkor allt efter vilket strukturellt sammanhang (livsformsspecifikt) som de definieras av. Genom att söka efter övriga begrepp som i de enskilda fallen ger det aktuella begreppet dess strukturella innehåll, kan man börja avgöra vilket livsformsspecifikt semantiskt innehåll som ska läggas in i ordet i det aktuella fallet. Därefter kan man undersöka om de teoretiskt sett rätta villkoren föreligger i det empiriska fallet. Om det inte förhåller sig så måste man se på vad det innebär.

Livsformsanalys är ett redskap som är tidsödande och arbetsamt att använda, just därför att man inte kan klassificera de männi-

skor man studerar eller vill hjälpa utifrån omedelbart registrerbara förhållanden. Den som har en lönearbetarlivsforms begreppsvärld behöver inte leva under denna livsforms villkor. Många som har husmorslivsformens begreppsvärld lever i det moderna samhället under villkor som antingen är olämpliga för denna livsform – eller under villkor som är svåra att acceptera för denna livsform. Slutligen har vi det förhållandet att många människors begreppsvärld inte alls kan analyseras med hjälp av bara ett livsformsbegrepp. Deras begreppsvärld måste analyseras med användande av två eller flera livsformsbegrepp. Det kan betyda att det finns motsättningar och osammanhängande begrepp i vederbörande persons begreppsvärld – med motsvarande svårigheter att uppnå de rätta villkoren.

Översättning: Ann-Mari Seeberg

NOTER

- 1 Med praxis menas här ett strukturellt begrepp och inte ett handlingssociologiskt begrepp i webersk betydelse. Utrymmet i en artikel som denna tillåter tyvärr inte en ordentlig genomgång av vad den strukturella livsformsanalysen består av och hur den är uppbyggd. Jag måste här hänvisa till Thomas Højrup och mina egna publikationer, särskilt artikeln »Den strukturelle livsformsanalyse» i *Nord Nytt* nr 37, 1989.
- 2 Se t ex debatten i Thomas Højrup *Det glemte folk* om social- och samhällsforskning eller i Lone Rahbek Christensens *Hver vore veje*, där kvinnoforskningens enhetsperspektiv på studiet av »kvinnan» problematiseras.
- 3 »Bakland» heter på engelska »backing-up-woman», vilket betecknar en kvinna som skapar »respektabilitet» omkring sin karriärman. De två utgör ett team som producerar hans karriär, som är hennes medel till att utveckla sin egen livsform.
- 4 I artikeln »Den strukturelle livsformsanalyse» av Thomas Højrup och Lone Rahbek Christensen, tryckt i *Nord Nytt*, nr 37, 1989, kan man läsa om dessa livsformsbegrepp; hur de specificeras, hur deras praxis är strukturerad och var deras villkor finns i samhället.
- 5 Man kan läsa mer om »Jytte» i *Hver vore veje. Livsformer, familietyper og kvindeliv*, kapitel VII i avsnittet »Den kvindelige lønarbejder».
- 6 I en artikel i tidskriften *Norveg*, nr 32, 1989, har jag gått igenom en lång rad sätt på vilka »familj» kan ingå i lönearbetarlivsformen. Den heter »Nye familietyper som følge af den øgede fritid og det økonomiske boom i 60'erne».
- 7 Man kan läsa mer om »Laila» i *Hver vore veje*, kapitel V, avsnittet »Hun: mål i familien, middel i hjemmet, Han: lønarbejde med fritid hjemme».
- 8 Som empiriskt exempel på en kvinna vars begreppsvärld kan analyseras med begreppet »husmorslivsform», variant a), hänvisas till »Mette» i *Hver vore veje. Livsformer, familietyper og kvindeliv*, kapitel V, avsnittet »Hun: integreret hjem/familie-praksis. Han: lønarbejde med fritid hjemme».
- 9 Som empiriskt exempel på kvinnor vars begreppsvärld kan analyseras med dessa varianter av begreppet »husmorslivsform» hänvisas till »Laila» (se ovan under not 6) och »Gitte» i samma kapitel, avsnittet »Lønarbejder med fritid hjemme». (Gittes begreppsvärld ska också analyseras med begreppet »lönearbetarlivsform».)
- 10 Som empiriskt exempel på en kvinna vars begreppsvärld kan analyseras med denna variant av begreppet »husmorslivsform» hänvisas till »Lisbeth» i *Hver vore veje*, kapitel VII, avsnittet »Husmor med livsindhold i en hobby».
- 11 I artikeln »Nye familietyper som følge af den øgende fritid og det økonomiske boom i 60'erne» i tidskriften *Norveg*, nr 32, 1989, har jag gått igenom en rad varianter av husmorslivsformen och »parat» dem i en rad äktenskap där den andre har olika varianter av lönearbetarlivsformen, den självständiga livsformen och den karriärbundna livsformen. Artikeln kommer in på vilka strategier som kan finnas för vissa parter för att förändra familjelivet så att det blir möjligt att tolka det som meningsfullt för båda. Det är inte alltid möjligt.
- 12 Man kan läsa mer om symmetriska och asymmetriska förhållanden i *Hver vore veje*.
- 13 »Att sy kläder» kan givetvis vara meningsfullt på helt andra sätt i andra livsformers begreppsvärldar.

- 14 Det gäller t ex »Ellen», en informant vars liv är beskrivet i Thomas Højrup's *Det glemte folk*. Hennes man har en lönearbetarlivsform med mål i en hobby utanför familjen. Också hennes tonårsbarn sportar på sin fritid. Så »Ellen» känner sig som en serviceinrättning som varje dag gläder sig åt att gå till sitt arbete i en matsal där det finns folk att prata med.
- 15 För ordningens skull ska jag nämna att »Jytes» barn lever i största välmåga trots att de lever ett helt annat liv än »Lailas».
- 16 I *Hver vore veje* i avsnittet »Inledning» visas hur kvinnans historia har beskrivits som en väg framåt. På denna väg finns det en förtrupp och en eftertrupp. Förtruppen är den karriärmedvetna, frigjorda kvinnan som leder marschen mot frigörelse, medan den hemmavarande husmodern utgör eftertruppen.
- 17 Man kan läsa mer om dessa förklaringsmodeller i *Hver vore veje*.

LITTERATUR

- Højrup, Thomas, *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*, SBI 1983.
- Højrup, Thomas, »Begrebet livsform. En form-specificerende analysemetode anvendt på nutidige vesteuropæiske samfund», i *Fortid og Nutid*, 1984.
- Højrup, Thomas, »Strukturel livsformsanalyse og strategisk planlægning», i *Samfundsøkonomien* nr 7, 1988.
- Højrup, Thomas, *Lønkapital under folkestyre. ØD-planernes strukturfejl og deres ophævelse*, Rosinante 1989.
- Højrup, Thomas & Lone Rahbek Christensen, »Strukturel livsformsanalyse» i *Nord Nytt* nr 37, 1989.
- Prokop, Ulrike, *Kvinnors livssammanhang. Begränsade strategier och omåttliga önskningsar*, Rabén & Sjögren, Stockholm 1981.

Rahbek Christensen, Lone, *Hver vore veje. Livsformer, familietyper og kvindeliv*, Etnologisk Forum 1987.

Rahbek Christensen, Lone, *Livsformer i Danmark*, Samfundsfagsnyt 1988 (en lärobok till samhällskunskapsundervisningen i gymnasiet).

Rahbek Christensen, Lone (red) *Livstykke - 12 studier af livsformer og vilkår*, Kulturbøger, 1989.

Rahbek Christensen, Lone, »Nye familietyper som følge af den øgede fritid og det økonomiske boom i 60'erne», i *Norveg* nr 32, 1989.

SUMMARY

Structural life-mode analysis

The analysis of life-modes is concerned with the notion that people living in the same society can have fundamentally different cultures. This means they realize different structures of concepts and that they thus need different conditions of existence. One's life-mode's structure of concepts makes one ethnocentric, that is one has no concepts to see or understand that others can have a totally different structure of concepts with it's own demand for certain conditions of existence. One conceives others as subspecies of oneself. One is ethnocentric in one's daily life, research and politic.

The structural life-mode analysis is a theory – meant as a tool of analysis. It is partly an instrument for calculating which social conditions that are connected to which cultural structures of concepts, and partly a tool for penetrating and neutralizing ethnocentrism while studying other people's everyday-life. The article illustrates this by applying the analysis to the daily lives of two modern Danish women.

Lone Rahbek Christensen
A N Hansens allé 15¹
DK-2900 Hellerup
Denmark